

A szemléltetésért sem igen rajonganak, nyelvtani órán fő a megértés és nyelvbeli kifejezés pontossága. A latin nyelven való társalgást, beszédet bizonyos tárgykörből ajánlják.

22. *Albrecht János*: A serdülő ifjúság és a felnőttek zenei neveléséről. — Pozsonyi kir. kath. főgymn. 3—9. l. — A szerző a zenei nevelésre hívja fel a figyelmet, e végből különösen a társadalmi tényezőket emeli ki, azonban sem a zenei nevelés mibenlétéről, sem a fejlesztés módjáról, iskolai szerepéről nem tárgyal, ezért praktikus értéke nem sok. Úgy látszik, csak ad hoc készült.

23. *Szabó Vladimír*: A fejlődő művész, a festészet anyaga és irányai. — Balassagyarmati áll. főgymn. 3—12. l. — Úgy látszik, a szerző a műérzék fejlesztéséről a festés terén akart értekezni, de mert az írás legelemibb követelményével, a szerkesztéssel egyáltalán nincs tisztában, érthetetlen az egész dolgozat.

Bihari Ferenc.

KÜLFÖLDI IRODALOM.

Ausgewählte Beiträge zur Kinderpsychologie und Pädagogik
von *Dr. G. Stanley Hall*. Aus dem Englischen übersetzt, mit einer Einleitung versehen, sowie durch Anmerkungen und Zusätze ergänzt von *Dr. Joseph Stimpfl*. Altenburg, 1902. (Internationale Pädagogische Bibliothek. Herausgegeben von Chr. Ufer. Band IV.).

A gyermekpsychologia híres amerikai úttörőjének, Stanley Hallnek, különféle folyóiratokban szétszórta megjelent dolgozataiból ad a fentebbi kötet válogatott gyűjteményt (15 értekezést) Stimpfl J. fordításában. A vállalkozás mindenesetre megérdemli az olvasó háláját. Sokszor idézett, de nehezen hozzáférhető cikkek ilyenmű gyűjteményét a szakember mindig szívesen fogadja, és ha a gyűjtéssel még a fordítás, életrajzi bevezetéssel és bibliographikus meg egyéb jegyzetekkel való ellátás munkája is jár, mint a jelen esetben, akkor a hála kétszeres. Ha a gyűjtő és fordító, vagyis ha úgy szabad szólnunk, az irodalmi impresario, ily bemutatás alkalmával áradozik az elismeréstől és dicsérettől, az érthető, és őt nem érheti gáncs akkor sem, ha az olvasónak a bemutatott gyűjtemény csalódást szerez is.

Be kell vallanom, hogy nekem csakugyan csalódást szerzett e kötet. Az egész kötet rám azt a benyomást teszi, hogy egy dilettáns elmeszüleményeit tartalmazza, ki igazi tudományos fegyelmezettség, sőt mélyebb tudományos műveltség nélkül kezel egy ú. n. módszert és játszva a modern természettudománynak egyik-másik gondolatával, könnyelműen jut bizonyos merész következtetésekre, melyeket minden kritika nélkül egymásra halmoz. Bizalmatlanságot kelt a művelt tuda-

mányos formához szokott olvasóban az a reklámszerű hang is, melyel az amerikai szerző a maga specialis tudományáról, módszereiről és eredményeiről, és az a kicsinylés, melyel más pszichológiai irányokról szól.

Még legkevésbé veszszük rossz néven e hangot az első cikktől, «A gyermekutató és viszonya a neveléshez» címűtől, mely egyenesen reklám-cikknek vagy — enyhébben szólva — program-cikknek van írva. Hogy a gyermekpszichológia ügyének, különösen pädagógiai jelentőségének védelme több helyt támadássá lesz a neki kevesebb fontosságot tulajdonító psychologusok és egyéb philosophusok ellen, azon sem csodálkozhatunk.

A második cikk (Adalék kis gyermekek megfigyeléséhez) egy kis fiúra és egy kis leányra vonatkozó megfigyeléseket közöl, melyek a régebbi gyermekmegfigyelők, Sigismund, Preyer, Perez stb. ismert észleleteit kevés új adattal tudják kiegészíteni. E cikk is hirdeti a végén a pszichológiai és ismeretelméleti kérdéseknek új formulázását, és a régi kérdéseket egyszerűen absurdumoknak nyilvánítja.

A harmadik tanulmány (A gyermekek szellemi tartalma iskolába léptükkor) ismerteti Bartholomæi (Berlin), Lange (Plauen) és Hartmann (Annaberg) vizsgálatait és kiegészíti ezeket a szerző által megindított hasonló irányú vizsgálatok eredményeivel, amelyek Boston és Kansas City iskolás gyermekeire vonatkoztak. Az amerikai vizsgálatok is tanuskodtak, úgymint európai elődjeik, az iskolába lépő gyermekek nagy szegénységéről képzetekben, illetőleg a meglevő képzetek fogyatékoságáról. A cikket kiegészíti a fordító a szülékhez intézendő kérdések, az ú. n. Elternfragen, ismertetésével, melyeket Schubert ajánlott az V. jenai Seminarheftben, és a melyekhez aztán Trüper különösen a psychopathikus fogyatékoságokra való tekintettel, majd újabban Trobitzsch általánosabb szempontból állított össze kérdőíveket. Az az utóbbinak kérdőíveit, illetőleg a beérkezett feleletek statisztikai feldolgozását be is mutatja a fordító. A tanulságok, melyeket Hall levon vizsgálataiból, nagyobbbrészt pädagógiai közhelyek, kissé túlzóan előadva. Ilyen túlzás például az, ha azt mondja, hogy mikor a gyermekek az iskolába lépnek, semmi sincs a lelkükben, aminek pädagógiai értéke volna. Hogy a tanítójelölteket az ilyenmő gyermekpszichológiai vizsgálatokkal akarja foglalkoztatni, az ő szempontjából természetes.

A negyedik cikk (A gyermekek hazudozása) a gyermeki lélek egy specialis erkölcsi vonására vonatkozó megfigyeléseket közöl. E megfigyelések alapján osztályozza a szerző a gyermekek hazugságait és megkülönböztet heroikus, párt-, egoistikus, pathologikus stb. hazugságokat. Egy furcsa betegséget is constatal, a pseudophobiát, a

«hazugságiszony»-t. (Új szók gyártását nagyon szereti a mi amerikai szerzőnk; régi tudománytörténelmi tapasztalat szerint ez ritkán elsőrendű gondolkozóknak a sajátása). Egyébként ez a tanulmány egyike az érdekesebbeknek a kötetben, és a levont tanulságok is többször új megvilágításban adnak régi pædagógiai igazságokat.

Az V. cikk: Egy homokrakás története; pædagógiai idyll. Ez egy nyaraló gyermekseregnek huzamosabb ideig folyt játékát írja le, melyet az illető gyermekek egy rakás homokon kezdtek, de amely évek múltán egy liliputtközség, illetőleg liliputtársadalom megalapítására vezetett. Gyermekebarátoknak ez kedves olvasmány, de a pædagogus nem tanulhat belőle sok újat, ha elhiszi is, amit a szerző szerint a szülék állítanak, hogy e «homokrakás»-nak volt nyaranként annyi nevelőértéke, mint a nyolc iskolai hónapnak. A szerző fejtegetéseiből csak az lehet a tanulság, hogy a gyermekeknek ilyen természetes játékaikat nem kell zavarni, de semmiképen sem az, hogy az iskolát is valaminemű, bármilyen magasabbrendű játszóhellyé kellene átalakítani. Az a tanítás pedig, hogy a szellemi munka párosuljon kézi munkával, már jó régi. A VI. cikk (A gyermekkutató az exact pædagogia alapja) röviden ismerteti az összes eddigi gyermekpsychologiai vizsgálatok körét és a végén egy új területre mutat rá, a főiskolai hallgatóság lelki életének a tanulmányozására. Egy Drew nevű megfigyelő 356 szerelmi költeményt gyűjtött diákok leveleiből és ezek alapján összeállította, hogy a diákok az arc mely sajátosságait és a jellem mely vonásait emlegetik leginkább, mikor kedvesüket leírják. De komolyabb kérdéseket is ajánl a szerző. Abban mindenesetre igaz van, hogy a diákéletnek megvan a maga külön jelentősége és hogy a diákközlelék kutatása méltó volna a főiskolai tanárok fáradságára. Ez persze nemcsak Amerikára áll, hanem például Magyarországra is, ahol az examináló asztal mellett a maga sablonos eljárásával és néha tömeges massacre-jával alig tárul fel a jövőző vezetőosztályának lelki világa.

A VII. cikk (A természet szeretete és tanulmányozása: a nevelés egy része) zavaros tanulmány, mely eredetileg esti előadás volt a massachusettsi földmívelésügyi ministerium nyilvános téli gyűlésén. A szerző benne kimutatni igyekszik, hogy az emberiségnek nem csupán a szó szoros értelmében vett természettudományi műveltsége, hanem művészeti, irodalmi, vallási és társadalomtörténelmi műveltsége is a természet iránti érdeklődésben gyökerezik és hogy az érdeklődésnek, illetőleg érdeknek mindeme nemei, melyeket az emberiség története mutat, megvannak a gyermek lelkében is.*

* Talán szabad megemlítenem, hogy ez öt műveltség-ág felvételé-

A VIII. cikk (A kutatás — a tanítás élető lelke) különösen az egyetemi tanításról szól sok célzással specialis amerikai viszonyokra és bizonyára mindenki igazat ad a szerzőnek abban, hogy az ideális egyetemi tanárnak a kutatás a legfőbb feladata és erre kell tanítványait is nevelnie. Hogy az szomorú egyetemi oktatás, mely csak reproducálja azt, ami könyvekben, akár a legjobbakban és legújabbakban foglaltatik, az bizonyos. Ez nem szorul 20 lapnyi bizonyításra.

A IX. cikk (Az új psychologia, mint az általános műveltség alkotórésze) szintén apologetikus fejtegetés az új kísérleti és összehasonlító psychologia jelentőségéről a pædagogia, valamint a historiai és vallásos műveltség szempontjából. Az egész értekezés — itt-ott furcsa hangú — döngetés nyitott ajtókon.

Nemcsak apologetikus irányú, hanem egyenesen gyakorlati célokat akar szolgálni a következő cikk is. (A gyermekkutatásra alapított ideális iskola). A nevelésprogramm, melyet itt a gyermekek iskolázása részére — a gyermekkerttől egészen a középiskola befejezéséig, sőt még azon túl is — nyújt, sok általánosságot tartalmaz, amelyeket az amerikai viszonyokra való célzások nélkül, ezerszer elhangzottak Európában. Ilyen általánosság például, melyet unosuntig hallani minálunk, hogy a középiskola a hagyomány, a routine és a mechanismus vastörvényének áldozata.

Hogy a szerző írói egyéniségéről némi képet adjak és különösen azt a reclaimszerű, hogy ne mondjam charlatanos vonást bemutassam, mely az amerikai szerzőt jellemzi, ide iktatom a szóban forgó X. cikk végét: «Bátran szoltam — úgymond — és csak az általános elvekkel foglalkoztam egy nagy területre vonatkozólag, mely sokkal kiterjedtebb, mintsem rövid cikkben kimerítőleg tárgyalhatnám. A részleteket gondosan kerültem, jöllehet azokat minden tárgyra nézve egészen a középiskolai korszak végéig, azaz a 19 éves korig, amelyben a testi növés nagyrészt be van fejezve, beható módon papírra vetettem. Ha a kellő pénzösszegekkel rendelkezném, akkor bizonyosan néhány év múlva valamennyi érdekelt félnek oly nevelésrendszert mutathatnék be, mely az itt vázolt tervek legnagyobb részének gyakorlati megvalósítása volna, és amely még a fennálló viszonyok

ben találkozást fedeztem fel egy már régebben a Magyar Pædagiában közölt fejtegetésemmel. (A házi nevelésről. Magy. Pæd. V. évf. 11. lap). Itt én is ugyanazt az öt műveltségágot különböztettem meg, mint Hall a fentismertetett cikkben, t. i. irodalmi, természeti, történelmi, művészeti és vallási műveltséget. Ilyen találkozások egymástól minden tekintetben távolálló szerzők között — azt hiszem — mindig figyelemreméltók.

legconservatívabb védőinek is tetszenék, mivel ennek a rendszernek volnának a legjobb intézményei. Ez a nevelés egészében inkább pædocentricus volna, mint scholiocentricus (?) és némileg a reformatióhoz hasonlítana, melynek az az álláspontja, hogy a szombat, a biblia és az egyház az ember kedvéért vannak teremtvé, nem pedig az ember amazok kedvéért. E rendszer megfelelne mind a gyakorlatnak és a modern tudomány eredményeinek, mind pedig a pszichológiai vizsgálódásnak; hathatósabbá tenné a vallást és a morált és mindenekelőtt megadná az egyéniségnek a maga jogát az iskolában és hozzájárulna ahhoz, hogy a fajt az «emberfeletti ember». (Übermensch) magasabb érettségi fokára juttassuk, és a fejlődés munkáját előidézzük, mely a művészet, tudomány, vallás, család, az állam, az irodalom és minden emberi intézmény legfőbb és legvégső próbaköve.» Többet bizonyára nem lehet kívánni egy ember fejében támadt nevelésrendszertől, — hiszen amit ígér, az már is «emberfeletti» és maga az ige veszedelmesen lebeg a gallimathias és a humbug mesgyéjén. Az igazság kedvéért azonban meg kell jegyeznünk, hogy a szerző stílusa többnyire különb, mint a bemutatott próbában.

A XI. cikk 11 kérdőívet ismertet azon számos kérdőív közül, melyeket Stanley Hall tanítók és szülék között szétküldött a gyermek-kutatás céljából. Itt megismerkedünk Hall legsajátosabb eljárásával, a híres «kérdőíves módszer» legtúlzóbb képviselőjével. A 11 kérdőív a következő tárgyakra vonatkozik: A gyermekek játéka (a bábuk kivételével, melyekkel egy más, itt be nem mutatott kérdőív foglalkozott), e gyermekek babonái, az első érzet, a félelem a gyermek- és ifjúkorban, a szeretet és a vele ellenkező állapotok gyermekekben, a gyermekek morális hiányai és visszasságai, suggestio és utánzás a gyermekeknél, a bizonyosság és a meggyőződés foka gyermekekben, fenytetés és büntetés otthon és az iskolában, a gyermekek becsületszava és a gyermekek önzetlensége.

A XII. és XIII. cikk adja a kérdőívekre beérkezett feleletcsoportok közül kettőnek a feldolgozását e címmel: «Az első érzet néhány oldala» és «Egy vizsgálat a félelemről». A két tanulmány közül az első az érdekesebbik. Tanulságos megtudni, mily szerepe van a gyermekek lelki életében ruházatuknak, nevüknek, különösen a becézó névnek, milyennek képzelik a lelket, a valóság viszonyát az ismerethez stb. Értékes általános következtetéseket, pszichológiai törvényeket nem igen tud a szerző adataiból levonni, ami talán nem is lehetséges. E cikk is támadással végződik azon philosophusok ellen, kik nem gyermekpszichológiai megfigyelések alapján művelik az ismeretelméletet. A félelemre vonatkozó tanulmány adatai minden sokféleségük mellett kevésbé tanulságosak. Meglepő és eléggé merész azon-

ban a szerző eljárása, mellyel a legtöbb jelenségcsoportból azt a következtetést vonja le, hogy az illető jelenségek az emberiség őskorából való maradványok. E következtetések nemcsak kétséges értékűek, hanem itt-ott valósággal mosolyt keltők. A «félelem» szót a szerző egyébként igen tágas értelemben veszi és nemcsak az ijedtség és szorongás jelenségeit számítja ide, hanem az ilyen érzéseket is, milyen az istenfélelem vagy a szegýentől, a balsikertől való félelem. Mindenki — úgymond — fél és kell hogy féljen. A pædagogiai problema a szerző szerint nem az volna, hogy a félelmet kiküszöböljék, hanem az, hogy a helyes reagálóképesség határai közé szorítsuk. A félelem alsóbbrendű motivumai helyébe a magasabbrendűeket kell tenni egészen a fenséges és szent iránti tiszteletig. A szerzőnek e felfogásától nem lehet bizonyos elmésséget elvitatni, de másfelől feltűnő felszíniesség az affectusok és a magasabbrendű érzelmek közti viszony méltatásában, valamint általában az a helytelen pszichológiai felfogás, mely szerint vannak *állandó* érzelmek *változó* tartalommal, úgyszólván érzelem-hüvelyek, melyek majd evvel, majd avval a tartalommal volnának megtölthetők, például van a lélekben félelem magában véve, absolute, és ez irányítható a nevelő ügyességénél fogva különböző képzetekre.

Végig néztünk a könyv tartalmán, mely egy népszerű kutatáság egy neves képviselőjének munkaprogramjáról és munkásságának egyes részleteiről ad képet. Nem tagadhatjuk, hogy sok érdekes anyag és néhány elmés gondolat is van ez értekezésekben és ha még sem tudjuk a művet nagy tisztelettel fogadni, oka épen az a diletantismus és az a reclámhang, melyeket mindjárt ez ismertetés elején említettünk. De azért még sem szeretnők az olvasóközönséget elriasztani e könyvtől. Aki egy érdekes iránynak érdekes terjesztőjével akar megismerkedni, az forduljon e kötethez. Waldapfel János.

Külföldi lapokból. (Megjegyzések Herbart pædagogikájára).

Die deutsche Schule idei első három számában *Rissmann* Herbarttól és követőitől idézve egyes tételeket, kifejti, hogy miért nem fogadja el Herbart pædagogikáját. Kifogásai e rendszer individualismusa, moralismusa és intellektualismusa ellen vannak.

Herbart pædagogikájának *egyénies* irányát abban látja, hogy ez a nevelést kizárólag egyes személyiség képzésének tekinti és a közért való nevelésre csak annyira terjed ki, a mennyire azt ez az egyénies nevelés az egyén érdekében magában foglalja. Ezért Herbartnál a nevelő és növendék benső viszonya is tisztán csak egyéni és a nevelés alapgondolata a jóakarat felebarátunk iránt, mint egyes ember iránt. A nagy pædagógusok más alapon állanak. Náluk a nevelés